

10. Про Державний бюджет України на 2016 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua

11. Кашуба Я. М. Тенденції зайнятості в неформальному секторі економіки України [Електронний ресурс] / Я. М. Кашуба. – Режим доступу : www.economy.nayka.com.ua.

4.3. Роль управління продуктивністю у вирішенні екологічних та соціальних проблем суспільства

С. М. Хмелевський, канд. екон. наук, доцент

Сучасне суспільство потерпає від різноманітних проблем. Більшість з них: або виникають у системі відносин «людина – природа», або виникають у системі відносин «людина – суспільство». Перші являють собою екологічні проблеми суспільства, другі – соціальні.

Оскільки екологічні та соціальні проблеми зачіпають сьогодні практично весь спектр людської діяльності, відсторонитися від них неспроможні ні держава, ні бізнес. Уряди більшості країн із року в рік формують окремі, а іноді й спільні (колективні) державні програми, спрямовані на подолання негативного впливу екологічних та соціальних проблем. Бізнес бореться з проблемами суспільства через так звану соціальну відповідальність бізнесу.

Багато вітчизняних (О. С. Будяк, Р. В. Балабан та І. П. Чернінко, Г. Т. Васькова та О. І. Грошева, В. А. Скуратівський та О. М. Палій, А. В. Шиделко, Д. М. Ядранський) та закордонних науковців (Р. А. Бурко та Т. В. Терьошина, Н. П. Попов, К. Л. Осліна, І. В. Фатіхова та М. О. Распертов, Г. Т. Фрузин) приділили у своїх працях увагу детермінації суспільних проблем, досліджували їх генезу, прогнозували наслідки

екологічних та соціальних проблем як для сучасного суспільства, так і для майбутніх поколінь.

Були й залишаються недосконалими лише шляхи вирішення суспільних проблем. Причина цього криється не стільки в небажанні політичних сил та бізнесу боротися із суспільними проблемами, витрачаючи при цьому дорожчий час та гроші, скільки в нерозумінні причинно-наслідкових зв'язків цих складних природних і суспільних явищ та процесів. Хоча сьогодні нерідко можна спостерігати, як політичні сили країни перед черговими парламентськими чи президентськими виборами явно спекулюють на начебто відомих їм шляхах вирішення екологічних та соціальних проблем суспільства.

На нашу думку, екологічні та соціальні проблеми – це складні пізнавальні завдання, вирішення яких являє собою істотний теоретичний і практичний інтерес.

З моменту виникнення людської цивілізації відбувається безперервна взаємодія людини з природним середовищем. В умовах сьогодення вплив людини на навколишнє середовище призводить до заглиблення екологічних проблем, що набули глобального характеру.

Екологічна проблема – це зміна природного середовища в результаті антропогенних дій, що веде до порушення структури й функціонування природних систем і призводить до негативних соціальних, економічних та інших наслідків [4].

Виділяють шість груп екологічних проблем (рис. 4.1).

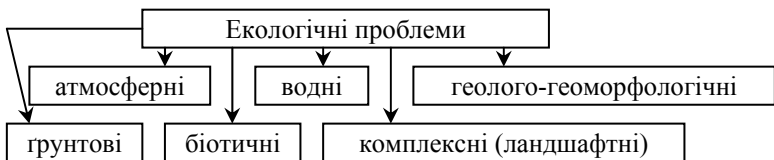

Рис. 4.1. Групи екологічних проблем

Джерело: розроблено автором за даними [2; 4]

У нашій країні, як і в багатьох інших, одна з найгостріших екологічних проблем, зумовлених посиленням техногенного впливу на природне середовище, пов'язана зі станом атмосферного повітря. Як результат маємо забруднення атмосфери: радіологічне, хімічне, механічне, теплове. В умовах загострення проблеми з браком природного газу, рекомендації уряду про заміну його вугіллям, торфом та брикетами з відходів деревообробного виробництва, безумовно, ще більше погіршать стан атмосфери.

Проблема виснаження водних ресурсів викликана зростанням споживання води промисловістю, сільським і комунальним господарствам, з одного боку, і забрудненням водних джерел (поверхневих і підземних вод, морів і океанів) – з іншого. Причому проблема з забрудненням річок особливо загострилась у деяких областях України влітку 2016 року, набувши катастрофічного характеру.

Геолого-геоморфологічні екологічні проблеми – інтенсифікація несприятливих геолого-геоморфологічних процесів, порушення рельєфу і геологічної будови – очевидно найменше лихо для України.

Погіршення стану ґрунтів – не менш важлива екологічна проблема для нашої країни. За історичний час внаслідок прискореної ерозії, дефляції, вторинного засолення, заболочування і інших негативних процесів українці втратили 10,6 млн га продуктивних земель.

Біотичні екологічні проблеми України (зменшення рослинності, деградація лісів, пасовищна дигресія, скорочення видової різноманітності тощо) є наслідком неконтрольованих вирубок лісу в Закарпатській та Івано-Франківській областях, а також незаконного видобутку бурштину-сирцю у Рівненській та Волинській областях.

До комплексних екологічних проблем України належать запусинювання, зниження біорізноманітності, порушення режиму природоохоронних територій [2; 4].

При цьому не можна не погодитись з думкою Р. А. Бурка та Т. В. Терьошиної: «... людина, яка є головним винуватцем екологічної ситуації, що склалась, стає й головною її жертвою» [2]. За деякими даними, від забруднення водних ресурсів, атмосферного повітря та ґрунтового покриву у світі гине до 40 % людей.

Соціальна проблема – прояв розриву соціальних відносин або руйнування соціальних норм функціонування внаслідок загострення існуючих суперечностей, які змінюють людські цінності, норми поведінки й ведуть до соціальних відхилень і реакцій [8].

На відміну від екологічних проблем, які практично однакові для будь-якої країни, соціальні – диференційовані залежно від індивідуальних рис різних країн. Однак у теперішній час до найбільш гострих соціальних проблем прийнято відносити такі (рис. 4.2)

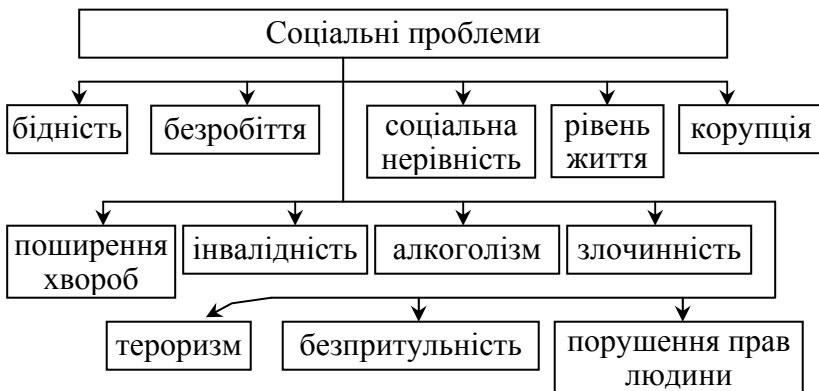

Рис. 4.2. Соціальні проблеми суспільства

Джерело: розроблено автором за даними [1; 8].

Значущість соціальних проблем часто змінюється відповідно до цілей та інтересів керівництва країни. Однак,

на нашу думку, найважливішою соціальною проблемою сьогодення для України є бідність. За межею бідності опинилось понад 30 % українців, а три чверті населення вважають себе бідними. При цьому розрив між доходами найбагатших та найбідніших верств населення сягає від 38 до 70 разів і постійно збільшується [1]. При порівнянні рівня мінімальної оплати праці в Україні з тим же показником у розвинених країнах, виявляється різниця в понад 20 разів. Дорослі працездатні люди становлять 30 % всіх бідних, а 61 % бідних сімей – сім'ї з дітьми. Вихід на пенсію сьогодні теж крок до бідності – пенсійних виплат нерідко не вистачає навіть для підтримання життя на рівні малозабезпеченості.

Охарактеризувати рівень життя населення, на наш погляд, спроможна динаміка доходів населення у порівнянні з динамікою споживчих цін (табл.4.7).

Таблиця 4.7

Динаміка доходів населення та споживчих цін в
Україні за 2010–2015 рр.

Індекси	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Споживчих цін	109,1	104,6	99,8	100,5	124,9	143,3
Реальних доходів населення	110,5	111,0	111,0	106,8	86,5	90,1

Джерело: розроблено автором за даними [3].

Як видно з табл. 4.7 починаючи з 2014 року спостерігається розрив «ціни-доходи». І якщо у 2014 році доходи «відставали» від цін лише на 38,4 пункту, то у 2015 році вже на 53,2. Не вдасться змінити цю негативну тенденцію, очевидно, і у 2016 році.

Дошукає й без того мізерній платоспроможності українців девальвація національної валюти, при тому, що більшість цін штучно «прив'язана» до долара США (табл. 4.8).

Таблиця 4.8

Динаміка середньорічної заробітної плати в Україні
за 2010–2015 рр.

Заробітна плата	2010	2011	2012	2013	2014	2015
В грн	2239	2633	3026	3265	3480	3788
Перерахована в дол. США	282,1	330,5	378,7	408,5	292,2	176,7

Джерело: розроблено автором за даними [3].

Незважаючи на те, що заробітна плата в національній валюті демонструє стійку тенденцію до зростання протягом всього досліджуваного періоду, у 2014 році середній українець міг купити на свої гроші у 1,4 разу менше порівняно з 2013 роком, а у 2015 році можливості скоротились у 1,65 разу порівняно з 2016 роком, або у 2,3 разу порівняно з 2013 роком.

Інші соціальні проблеми, на жаль, не в пріоритеті для нинішнього уряду.

У безробітті можновладці не вбачають великої проблеми, що можна побачити з таблиці 4.9.

Таблиця 4.9

Динаміка кількості населення та рівня безробіття в
Україні за 2010-2015 рр.

(кількість населення в тис.)

Рік	Всього населення	Зайняте населення	Безробітне населення	Рівень безробіття, %
2010	45 778,5	18 436,5	1784,2	8,8
2011	45 633,6	18 516,2	1731,7	8,6
2012	45 553,0	18 736,9	1656,6	8,1
2013	45 426,2	18 901,8	1576,4	7,7
2014	42 928,9	17 188,1	1847,1	9,7
2015	42 760,5	15 742,0	1654,0	9,5

Джерело: [7].

Дійсно, за даними таблиці 3 рівень безробіття коливається в межах 2 %. Але викликають подив дані двох останніх рядків таблиці. У 2015 році кількість зайнятого населення скоротилась на 1446,1 тис. осіб порівняно з 2014 роком, але при цьому кількість безробітних теж скоротилась на 193,1 тис. осіб. Куди вони поділись? Не пояснює цього навіть скорочення кількості населення на 168,4 тис. осіб у 2015 році порівняно з 2014 роком.

Якщо так рахувати, за розробленими нашим урядом методиками, то можна не побачити жодних соціальних проблем – ні соціальну нерівність, ні поширення хвороб, ні житлові проблеми пересічних українців, ні злочинність.

Ставлення уряду до проблем літніх людей (рівень життя, бідність) в Україні дуже влучно ілюструє вислів Р. В. Балабана, І. П. Черінька: «...держава ставиться до пенсіонерів як до відпрацьованих стрижнів з реактора атомної електростанції – відпрацював своє, все, ти непотрібен, треба якомога швидше тебе зарити в землю» [1].

Великою соціальною проблемою, є корупція, яку не можна подолати, але яка є перепоною у відносинах з іншими країнами. Тому боротьба з корупцією є необхідним заходом послаблення соціальної напруженості в українському суспільстві.

Перед тим як починати боротьбу з екологічними та соціальними проблемами, слід чітко усвідомити, що вони можуть бути такими:

- а) що їх реально вирішити;
- б) потенційно можливо вирішити;
- в) що їх нереально вирішити.

Якщо проблема належить до категорії а) або б), слід зосередитись на критеріях її вирішення: інформаційному; детермінаційному; ресурсному; інструментальному; мотиваційному; економічному.

Найбільш гострі дискусії виникають саме стосовно інструментарію вирішення соціальних та економічних проблем суспільства.

Чимало вітчизняних (В. Я. Гуменюк та І. А. Рощик, А. В. Калина, С. П. Калініна та Н. Д. Лук'яненко, А. О. Ласкавий, О. М. Коваленко, О. В. Хитра, Л. М. Черчик) та закордонних науковців (Й. І. Прокопенко, Д. С. Сінк, Б. Ю. Сербіновський, Е. Г. Шарян та І. І. Смирнова, В. А. Чарінцева) вбачають можливості вирішення екологічних та соціальних проблем суспільства в ефективному управлінні продуктивністю як на мікро-, так і на макрорівні.

Л. М. Черчик [9] стверджує, що тільки на основі зростання продуктивності оптимально вирішуються практично всі соціальні, економічні й екологічні проблеми будь-якої країни.

Як зазначає А. О. Ласкавий [6], продуктивність сприяє розширенню масштабів виробництва та зайнятості за рахунок зекономлених у результаті її зростання економічних ресурсів. А розширення масштабів виробництва підвищує рівень свободи менеджерів і робітників щодо вибору місць свого працевлаштування. Що ж стосується економічної свободи споживачів, то вона також розширюється зі зростанням продуктивності, оскільки в цьому разі зростає обсяг товарів і послуг у роздрібному товарообороті за їх стабільних і навіть більш низьких цін.

Якщо продуктивність зростатиме, то на одиницю ВВП витрататиметься менше ресурсів, а отже, знижуватимуться ціни на споживчі товари, що означатиме зростання реальних доходів населення. Крім того, зростання продуктивності сприятиме вивільненню дефіцитних ресурсів для виробництва нових видів товарів і послуг. У той же час, навіть за умов підвищення продуктивності праці, якщо продуктивність знижується,

тобто загальні витрати на одиницю продукції зростають, то це призводить до інфляції, до зниження рівня життя.

На думку О. М. Коваленко [5], зростання продуктивності – важливий чинник стабільності цін та їх зниження, а отже, підвищення рівня життя населення. Важливим джерелом реального соціально-економічного зростання, більш високого рівня життя є органічна складова продуктивності – продуктивність праці.

Зростання продуктивності праці, як і зростання продуктивності, є основою прискорення темпів зростання реальної заробітної плати і покращання рівня життя населення.

Реальний дохід на відпрацьовану людино-годину може збільшитись тільки тією мірою, якою збільшився реальний виробіток. Чим більше виробляється продукції на кожну відпрацьовану людино-годину, тим більше реального доходу може бути розподілено на ту ж відпрацьовану людино-годину [11].

Незаперечним підтвердженням того факту, що динаміка життєвого рівня населення і ступінь вирішення інших соціальних проблем перебуває в прямій функціональній залежності від динаміки продуктивності праці і продуктивності, є сучасний розвиток української економіки.

Світова практика свідчить, що підвищення продуктивності праці і продуктивності повинно обов'язково супроводжуватися зростанням заробітної плати. Тільки в цьому разі не відбувається стагнації національного виробництва.

Оскільки реальне багатство нації, складовою якого є засоби її існування, збільшується тільки за рахунок зростання продуктивності, то потенційно це сприяє справедливому забезпеченню утриманців – хронічних хворих, непрацездатних, пристарілих.

Таким чином, ефективно управляючи продуктивністю, уряд країни та його бізнес-середовище спроможні розкрутити спіраль «пастки» спадної продуктивності зовсім в інший бік (рис. 4.3).

Зростання продуктивності створює доволі реальні передумови для підвищення рівня життя населення, скорочення кількості безробітних, для ефективної протидії хронічним хворобам, належного пенсійного забезпечення.

Провідна роль у цьому процесі повинна належати уряду країни, який, на жаль, нерідко невмотивований й дуже часто не має на вирішення екологічних та соціальних проблем грошей. Шкоди завдає й бізнес, який у гонитві за прибутком часто забуває про соціальну відповідальність бізнесу.

Рис. 4.3. Модель зростаючої продуктивності

Джерело: розроблено автором за даними [6; 11].

Екологічні проблеми суспільства також не можуть бути вирішені, якщо не відбувається зростання

продуктивності. Так, багато науковців [5; 6; 9; 11] стверджують, що зменшення рівня забруднення довкілля досягається за рахунок оптимізації економічних параметрів виробів і технологій, тобто підвищення їх якості. А будь-яке підвищення якості продукції означає зростання продуктивності. Зростання продуктивності – це збільшення товарів і послуг за зменшення обсягу використання природних ресурсів, що означає підвищення рівня екологічності довкілля.

Безумовно, екологічні проблеми, які в теперішній час не набули глобального, катастрофічного характеру й локалізовані територіально, можуть бути вирішені за допомогою ефективного управління продуктивністю. Однак, на нашу думку, управління продуктивністю і на мікро-, і на макрорівні не є спроможним вирішувати екологічні проблеми, які несуть загрозу декільком країнам одночасно або ж усій людській спільноті одразу.

Більш дієвими інструментами у боротьбі з екологічними проблемами є:

1) екологічне планування, тобто розроблення стратегії та детальних програм з охорони навколишнього середовища й раціонального використання природних ресурсів;

2) управління екологічною діяльністю – організаційний вплив на реалізацію екологічних програм;

3) екологічний моніторинг – спостереження за станом навколишнього середовища, врахування наявності, якості та витрачання природних ресурсів;

4) екологічний контроль – діяльність зі встановлення відповідності чи не відповідності стану навколишнього середовища визначеним критеріям.

Можна зазначити, що чимало з переліченого сьогодні вже реалізовано в економічно розвинених країнах тією чи іншою мірою. Однак позитивного впливу на екологію

вдасться досягнути лише у разі поєднанні зусиль урядів більшості країн. Ефективне ж управління продуктивністю урядами та бізнесовими колами країн, які братимуть участь у спільному вирішенні глобальних екологічних проблем, дасть їм більше ресурсів для такої діяльності.

Список використаних джерел:

1. Балабан Р. В. Соціальні проблеми сучасної України та практичні рекомендації щодо їх вирішення [Електронний ресурс] / Р. В. Балабан, І. П. Черінько. – Режим доступу : <http://www.hetman.tv/nomera/2009/2009-4-5-28/soz.html>.
2. Бурко Р. А. Экологические проблемы современного общества и их пути решения / Р. А. Бурко, Т. В. Терёшина // Молодой ученый. – 2013. – № 11. – С. 237–238.
3. Демографічна та соціальна статистика / Доходи та умови життя [Електронний ресурс] // Сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/virdg.htm>.
4. Екологічна проблема. Тлумачний словник термінів у галузі довкілля та стійкого розвитку суспільства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : elearn.univector.net/file.php/147/ekolog/slovn.pdf.
5. Коваленко О. М. Менеджмент продуктивності / О. М. Коваленко. – К. : НУХТ, 2012. – 133 с.
6. Ласкавий А. О. Менеджмент продуктивності : навч. посіб. / А. О. Ласкавий. – К. : КНЕУ, 2004. – 288 с.
7. Рівень безробіття в Україні [Електронний ресурс] // Фінансовий портал «Мінфін». – Режим доступу : <http://index.minfin.com.ua/people/unemploy.php>.
8. Соціальна проблема. Тлумачний словник термінів у галузі довкілля та стійкого розвитку суспільства

[Електронний ресурс]. – Режим доступу : elearn.univector.net/file.php/147/ekolog/slovn.pdf.

9. Черчик Л. М. Менеджмент продуктивності / Л. М. Черчик. – Луцьк : СНУ ім. Лесі Українки, 2014. – 114 с.

10. Productivity Management: Planning, Evaluation, Control and Improvement / by D. Scott Sink / 1st Edition. – New York: John Wiley & Sons, 1985. – 518 p.

11. Prokopenko Joseph. Productivity Management: A Practical Handbook. – Geneva: International Labour Office, 1987. – 291 p.

4.4. Стратегічні напрями нівелювання регіональних диспропорцій людського розвитку

Ж. В. Дерій, д-р екон. наук, професор

Складність та масштабність трансформаційних процесів в економіці України, суперечливий зміст регіоналізації національного простору, поширення глобалізації, які значно посилили диференціацію соціально-економічного розвитку її регіонів, потребують розробки нових підходів до вироблення стратегії просторового розвитку як бази економічного зростання. Формування та розроблення стратегії соціально-економічного розвитку країни та її регіональних систем тісно пов'язана з територіальною організацією, реформуванням та реструктуризацією економічної діяльності в регіонах, з обґрунтуванням конкретних заходів регулювання та управління їх розвитком з метою створення сприятливого життєдіяльного середовища.

Регіональна парадигма людського розвитку в Україні все більш стає стратегічним напрямком державного та

регіонального управління. Маючи певні здобутки у цій сфері, стан людського розвитку в Україні дуже незадовільний. Вдосконалення просторового розвитку на основі впровадження основних положень державної регіональної політики людського розвитку забезпечить оптимізацію територіальної організації регіональних господарських систем, підвищення ефективності суспільного виробництва, підвищення якості життя населення територіальних громад, прискорить процеси входження країни до світового співтовариства.

Дослідженню питань концептуального, інституціонального, науково-методичного забезпечення людського розвитку присвячено наукові праці В. Антонюк, А. Колота, Е. Лібанової, Л. Лісогор, В. Лич, Г. Назарової, Л. Шаульської та інших учених. Питання регіональної нерівності у розвитку, в тому числі й людського, розглядають Т. Заяць, Т. Пепа, І. Вахович, Л. Ковальська та ін.

Незважаючи на наявні публікації з дослідження питань розвитку людського потенціалу в регіональному вимірі, на сьогодні актуалізуються питання вирівнювання регіональних диспропорцій людського розвитку. Також недостатньо дослідженим залишається взаємозв'язок між показниками розвитку людського потенціалу і показниками, що характеризують ступінь економічного зростання окремих територій.

Людський регіональний розвиток – це парадигма сучасного розвитку, що означає не тільки зростання або падіння доходів населення та зростання економічного добробуту. Тому виникає необхідність створити таке середовище, в якому люди можуть повністю реалізувати свій потенціал і вести продуктивне, творче життя у відповідно до своїх потреб та інтересів у межах свого перебування – регіону. Люди є реальним багатством націй. Розширюючи вибір, люди зможуть вести життя, яке вони